
Mehmed Kico

KULTUROLOŠKE TEORIJE PREVOĐENJA

Rezime

Kao naučna djelatnost, prevođenje je blisko povezano s brojnim drugim naučnim disciplinama. Dok je prevođenje u klasičnom periodu bilo najtješnje vezano za jezikoslovna istraživanja a u postklasičnom periodu za uporedni studij književnosti, u naše vrijeme najširu primjenu ima u sklopu obuhvatnih kulturoloških ispitivanja. Istom mjerom kojom prevođenje doprinosi obogaćivanju kulture, zahtjevi kulture određuju pravce i razmjere prevodilačkih aktivnosti. Kulturološke teorije prevođenja imaju ishodište u filozofskom učenju Georga Steinera o *hermeneutici*, estetičkim stavovima Ezre Pounada o *davanju nove snage jeziku* te u osobenim pogledima Waltera Benjamina na *čisti jezik*.

Kulturološki pristup razmatranju prevođenja zahtijeva da se odbace shvatanja o *providnosti prevodioca*, s kojom se akter pojavljuje samo kao *neutralan posrednik* između dva jezika i dvije kulture dovedene u dodir putem prijevoda.

Interdisciplinarna naučna djelatnost

KAO DJELATNOST koja se primjenjuje u sklopu interdisciplinarnih istraživanja, prevođenje pažnju zaslužuje zbog toga što se metodološki i programski prožima s drugim naučnim disciplinama. I elementarna

iskustva o prevođenju govore da se ono s brojnim drugim, manje ili više bliskim, naučnim disciplinama blisko povezuje, jednako koliko se i razlikuje od njih.

Nije teško primijetiti da se za mnoge među disciplinama bliskim prevođenju može reći da su "nove" kao što su: lingvistika, kulturologija, semiologija, komunikologija i druge. One su većinom i same za sebe interdisciplinarne. Komunikologija se, npr., prožima sa sociologijom, psihologijom i lingvistikom, a sve one, zajedno, sudjeluju u kulturološkim, filozofskim, historijskim, etnogeografskim i drugim istraživanjima.

Dalje, uvođenje računara u naučna istraživanja otvara statistici neslućeno široke mogućnosti da pruža svoju pomoć u zbrajanju i izračunavanju pojava. Ono za šta su doskora bili potrebni dani, naročito kad se radi o savladavanju vokabulara prilikom učenja jezika i prevođenja, putem računskih operacija se sada može dobiti za samo nekoliko trenutaka.

Razvijenija sredstva komuniciranja nose veće potrebe za prevođenjem, a ne treba zaboraviti ni sve prisutnije tendencije globalizacije, koje prevođenju u sklopu kulturoloških i komunikoloških studija određuju veoma istaknuto mjesto, utoliko važnije kad se zna da je ono dugo bilo jedva primjetna grana isključivo jezikoslovnih istraživanja.

Iako nijedna napredna sredina nije izuzeta iz aktivnog sudjelovanja u razvoju prevođenja kao nove naučne djelatnosti - o nekim teorijskim i praktičnim pitanjima o prevođenju u razvijenim zemljama se pišu doktorske disertacije - sama djelatnost još nigdje u svijetu, čak ni u općem smislu, kao akademska naučna disciplina nije prihvaćena, vjerovatno zbog toga što se u izučavanju na akademskoj razini i sada praktično pridodaje odsjecima za studije jezika.

Makar što je izučavanje prevođenja ranije bilo praktičnije vezati za jezikoslovne studije - za semantiku, uporednu i kontrastivnu lingvistiku - više nego za neke druge oblasti, što je bilo podržavano povezanošću s kontrastivnim filološkim istraživanjima, uporedni studij književnosti, praktikovan tokom prve polovine 20. stoljeća, doveo je prevođenje u najtješnju vezu s razvojem historije književnosti i književne kritike. Međutim, premještanje se tu nije i okončalo jer pravce praktičnoga i teorijskog razvoja prevođenja, naročito tokom posljednjih decenija, sve presudnije trasiraju potrebe kulturoloških istraživanja.

Prema vrsti tekstova, odnosno prema naravima primalaca kojima su tekstovi namijenjeni, prevođenje u načelnom smislu može biti *opće* i *specijalističko* jer ne postoji neka precizna podjela utemeljena na egzaktnim razlikama među prijevodima. Nadalje, ne postoji ni jezik specifičan za prevođenje, niti

ima dovoljno specijalističkih izraza koji bi sačinjavali posebnu terminologiju svojstvenu izučavanju prevođenja.

Što se tiče stručnoga tehničkog prevođenja, vladajuće stanje i ritam razvoja nauke govore da je neophodno prevodilačku djelatnost usavršavati u skladu sa svakom tehničkom oblašću posebno, u vidu usvajanja zajedničkih osnova bez kojih se ne može ispuniti obućenost u poslu.

Međutim, književno prevođenje zahtijeva upućenost u mnoga područja individualnoga i društvenog života, dublju nego što je potrebna za novinsko, ekonomsko, političko ili naučno prevođenje. Upućenost se treba ogledati u snabdjevenosti aktera dobrim znanjem iz različitih naučnih oblasti, da bi što bolje prevladavali slabosti koje su se provlačile u mnogim prijevodima djela iz književnosti tokom 20. stoljeća.

Zato se, gledano iz ugla historije književnosti i književne razmjene među zajednicama, za prevođenje s pravom može reći da je djelatnost koja se praktikuje u sklopu komparativnih izučavanja književnosti. Dakle, pored dobrog znanja jezika s kojeg se prevodi i na koji se prevodi, književno prevođenje zahtijeva izučavanje i naravi književnosti, posebno zbog toga što ne postoji neki idealan tekst za prevođenje, niti neki prijevod kao apsolutan uzor, budući da je svaki prevedeni rad u biti rezultat prevodiočeva razumijevanja autorovog stvaralaštva u svjetlu vlastitih iskustava, ne samo o jezicima, već i o kulturama između kojih posreduje prevođenjem.

Preplitanje prevođenja i kulture

Nezaobilazno preplitanje kulture i prevođenja, te međusobni utjecaji kulturoloških studija i analitičkog proučavanja prevođenja zahtijevaju odbacivanje zastarjelih shvatanja da je prevodilac “neutralan prenosilac” ili “posrednik” kojem treba biti svojstvena “providnost”, a da je prevođenje samo sredstvo tematskoga komuniciranja.

Iskustva, nesumnjivo, potvrđuju da prevodilačka djelatnost vrši utjecaje na vladajuću kulturu, a da kulturne i opće društvene potrebe presudno određuju šta i kako treba prevoditi. Povratne utjecaje prevođenje često vrši dajući osjetan ton načinu razmišljanja, markiranju novih tokova i standarda u umjetnosti, kao što je bio slučaj s arapskom modernom književnošću, čiji pravci razvoja su bitno određivani utjecajima evropskih nacionalnih književnosti. Iako je to pojava podudarna u povijesti dodira među različitim zajednicama, jednako

se gotovo svugdje manifestuje na prvi pogled neočekivano zanemarena uloga prevodilaca, na koju se prešutno gleda kao na nešto sporadično.

Preplitanja i međusobni utjecaji različitih naučnih disciplina u prevođenju se jasno potvrđuju samim tim što je ono tokom druge polovine 20. stoljeća postalo predmet ispitivanja iz najširega kulturološkog ozračja, pri kojem se, sve očiglednije, upliću interesi ekonomije i politike. To je utoliko važnije primijetiti ako se zna da je prevođenje ranije bilo predmet ispitivanja gotovo jedino jezičke nauke.

U svakom slučaju, izučavanje prevođenja najsnažniji zamah u svijetu dobija devedesetih godina 20. stoljeća, zahvaljujući sagledavanju važnosti prevođenja i prevodilaca. Budući da se tada javljaju akteri čiji pogledi predstavljaju zaokret u odnosu na ranija shvatanja o prevođenju, na njih ćemo se makar kratko osvrnuti. Opravdano je ukazati na njih jer uvjerljivo potvrđuju značaj prevođenja i predviđaju mu istaknutije mjesto u godinama koje slijede.

Istaknutije mjesto prevođenja je već nagoviješteno filozofskim teorijama koje se tokom posljednjih decenija pojavljuju, odražavajući stavove i poglede nekih modernih mislilaca i škola književne kritike na vladajuće kulturološke prilike u društvu.

Prema nekim analitičarima, prevođenje je jedna integralna humanistička nauka koja u sebe, pored pitanja vezanih za jezik i književnost, uključuje i standarde vezane za uvjerenja i poimanja vrijednosti svojstvena društvu, pri čemu društvo u šticeanju svojih interesa koristi i ideološke potencijale. Zahvaljujući tome, prevođenje ima istaknut značaj u društvenim ustanovama¹ uključenim u njegovu produkciju i zauzima, nesumnjivo, važno mjesto u kulturnim i političkim planovima datog društva.²

U prilog tvrdnji da je prevođenje obuhvatna društvena djelatnost L. Venuti navodi zapažanje o položaju prevodilaca u kontekstu općih društvenih

¹ Naziv *društvene ustanove* ovdje ne podrazumijeva samo vladu koja, eventualno, vrši nadzor nad onim što se prevodi, da bi dozvolila šta joj odgovara, a zabranila što joj ne odgovara, već obuhvata i sve potencijale koji aktivno sudjeluju u izdavaštvu. Tu se mogu pribrojati i kritičari koji sude o završenom poslu pa i distributeri knjiga. Svi oni imaju svoje mjesto u kulturološkim i političkim planovima u datom vremenu. Naravno, ispunjavanja uvjeta koji se ne tiču same struke nisu pošteđeni ni prevodioci jer pripadaju istom društvu ili istome kulturnom okruženju.

² Laurenc Venuti, *The Scandals of Translation – Towards an Ethics of Difference*, "Routledge", London – New York, 1998., str. 29.

kretanja u većini sredina. Za prevodioce se, prema L. Venutiju, često čini da su “nevidljivi”, u dobroj mjeri zbog njihove sklonosti da slijede koncept tečnog (fluent) prijevoda kako bi kao konačan proizvod dobili tekst saglasan s osobitostima jezika cilja, što lakše razumljiv čitaocu. Tako se dolazi do onoga što L. Venuti naziva “utiskom o providnosti”, poželjnim zbog toga što svakom prijevodu “proznoga ili poetskog, narativnoga ili nenarativnog teksta, prijem kod izdavača, kritike i čitalaca zavisi od tečnosti. Prvi uvjet je da prevodilac bude providan, prijevod pošteđen neobičnih jezičkih i stilskih obilježja, tako da se o njemu ima utisak kao da je čisto ogledalo na kojem se ogleda ličnost pisca, njegove namjere i autentična poruka na izvornome stranom jeziku. Drugim riječima, prijevod se u biti ne treba doimati kao predstava o prijevodu, već kao predstava o izvorniku.”³

Ovakav položaj prevodica određuje ”vladajuće gledanje na značaj autora”⁴ izvornog teksta. Osim toga, prevođenje se smatra djelatnošću koja se napaja iz nekoga autorskog rada, usljed čega mu se, sa stanovišta i kvalitativnog i kulturološkog vrednovanja, pridaje drugorazredan značaj. Zato, dobro prevođenje od najranijih vremena voli *nevidljivost* (*invisibility*) prevodioca. To, nedvojbeno, potvrđuje činjenica da se rijetko i sada neki prijevod uzima kao uvjerljiv primjer dobrog književnog rada.⁵

U djelu *Translator’s Invisibility* L. Venuti o *nevidljivosti* prevodioca govori u okviru osvrta na dvije vrste praktičnog odnosa prema izvornom tekstu, a to su *davanje jeziku domaće naravi* i *davanje jeziku tuđe naravi*. To se u cijelosti podudara s onim što je F. Schleiermacher, nepuna dva stoljeća ranije, u djelu *On the Different Methods of Translating*, nazivao *podomaćivanjem* (*domestication*), odnosno *potuđivanjem* (*foreignization*).

Davanje domaće naravi jeziku prijevoda je obilježje koje je prevladavalo u tradiciji prevođenja na jezike kolonijalističkih zajednica. Ono je bilo u dosluhu sa stavovima nekih postkolonijalnih teorija o prevođenju, iznesenih od nekih istraživača pripadnika tih zajednica nakon pada kolonijalizma, s ciljem da dokazuju nadmoć vlastite kulture.⁶ U prijevodu se zahtijevala

³ L. Venuti, *Translator’s Invisibility – A History of Translation*, “Routledge”, London – New York, 1995., str. 1.

⁴ L. Venuti, *The Scandals ...*, str. 31.

⁵ Ibid. str. 32.

⁶ *Davanje domaće naravi* praktično znači da se autentična obilježja izvornog teksta reduciraju

tečnost u kojoj se prevodilac ne vidi, da bi tekst bio što više oslobođen stranih izvornih kulturoloških obilježja. Time se postizalo ostvarenje onoga što je F. Schleiermacher kvalifikovao kao udovoljavanje čitaocu tako što mu se pisac približava putem prijevoda.⁷

Davanje tuđe naravi jeziku prijevoda ili *potuđenje* je, prema L. Venutiju, izbor stranog teksta i iznalaženje načina da se on prevede na osnovama koje nisu sadržane u vladajućim vrijednostima jezika cilja. To je koncepcija kojoj je F. Schleiermacher, prema našem utisku, davao prednost. U njenim okvirima, prevodilac je nastojao sebe lično što više udaljiti od pisca, a čitaoca što više približiti piscu. Postupkom *potuđenja* se pritisak na kulturne vrijednosti jezika cilja vršio potiskujući mu autentična obilježja i prilagođavajući ga prihvatanju kulturoloških razlika jezika izvora, izvodeći time čitaoca u “tuđi svijet”.

Davanje tuđe naravi može izražavati i otpor. To se postiže tako što prevodilac ostvarenje *tečnosti* prijevoda izbjegava trudeći se da tekstu da strani duh, kako bi pred etnocentrističkim ideološkim pretenzijama kulture cilja sačuvao čistu savjest.⁸

Iako L. Venuti preporučuje prevođenje *davanjem tuđe naravi* jeziku prevedenog teksta, svjestan je da takvo prevođenje nije lišeno *davanja domaće naravi*. Jer, da bi izvorni tekst predstavio baštinicima svoje kulture, prevodilac ga prevodi samjeravajući ga s vladajućim vrijednostima svoje kulture. Iako nije *nevidljiv*, prevodilac se tu pokazuje kao *neutralan*. Prema tome, iako su dva postupka na prvi pogled oprečna, oni se praktično dodiruju i svojim prožimanjem prevodica podstiču na razmišljanje i traganje za boljim rješenjima. Svojevrsna tim postupcima je jedna nestalna narav koja se mijenja od slučaja do slučaja, saglasno naravima kulture u sklopu koje se prevodi.⁹

Iako je L. Venuti u zagovaranju *potuđivanja* prijevoda najuporniji, on u tome nije prvi. Prethodio mu je Antoine Berman dok je razmatrao pitanje

i prilikom prevođenja se sa stanovišta etnocentrističkih interesa prilagođavaju kulturološkim vrijednostima jezika cilja.

⁷ Ovakav postupak može biti opravdan, odnosno prisutan, i bez etnocentrističkih pobuda, kad se radi o stvarnim namjerama analitičara književnosti da prave dobar odabir samo odgovarajućih tekstova iz strane književne produkcije.

⁸ Ibid. str. 305.

⁹ Ibid. str. 34.

prevođenja romana.¹⁰ *Podomaćivanje* koje je A. Berman u svom djelu nazvao *prilagodavanjem svojoj sredini (naturalization)* ničim se ne razlikuje od Venutijeveg *davanja domaće naravi*. Kad govori o *iskustvu (l'épreuve)* sa *stranim (l'étranger)*, on riječ *iskustvo* koristi i s konotacijama značenja *iskušenja*. Riječ *iskustvo* kod A. Bermana najprije obuhvata *pozitivno iskustvo* kulture cilja koja ona stječe u susretu s neobičnostima nekoga stranog teksta ili neke strane riječi, a zatim i konotacije *iskušenja* kojem se izlaže strani tekst, budući da je on kroz prevođenje istrgnut iz konteksta svoga izvornog jezika.

U praksi dominantno *podomaćivanje* A. Berman ne odobrava, posebno kad se radi o prevođenju romana, zbog toga što ono roman lišava obilježja strane naravi. Njime se prijevod najčešće usredsređuje na nedopustivo smanjen broj pojava, u skladu sa zahtjevima logike kulture cilja, a za roman je to štetno zbog toga što je on veoma složena jezička i misaona struktura koja ima višeslojnu logiku i izmiče pretakanju u jednostavniju i praktičniju strukturu.¹¹

Među mnogobrojnim Bermanovim zamjerkama *podomaćivanju* teksta koje prijevodu uzrokuju slabosti, L. Venuti¹² ističe slijedeći niz pojava:

1. *racionalizaciju*, odnosno jednostavniju i uopćeniju organizaciju jezičkih konstrukcija, izraza i znakova interpunkcije;
2. *obrazlaganje*, odnosno opširno objašnjavanje;
3. *proširivanje*, odnosno tendenciju prijevoda da zbog opširnog objašnjavanja bude duži od izvornog teksta, što može posebno štetno utjecati na ritam;
4. *oplemenjivanje*, odnosno sklonost prevodilaca ka podizanju razine stila izvornog teksta unošenjem biranih izraza;
5. *kvalitativno umanjivanje*, odnosno zamjenu riječi snažnog izraza riječima manje snage;
6. *kvantitativno umanjivanje*, odnosno smanjivanje vrsta riječi, kao što može biti reduciranje brojnih sinonima na manji broj u prijevodu;
7. *narušavanje ritma* koje, iako je veoma važno u poeziji, nije bez značaja ni u prozi;

¹⁰ U djelu *L'Épreuve de l'Étranger – Culture et Traduction dans l'Allemagne Romantique*, Editions Gallimard, Paris, 1984.

¹¹ Antoine Berman, *La Traduction Comm Épreuve de l'Étranger*, "Tekste", No. IV, Paris, 1985.

¹² L. Venuti, *The Translation Studies ...*, str. 288. i dalje.

8. *narušavanje spleta dubinskih značenja*, odnosno oslabljivanje veze između riječi i njihovih posebnih semantičkih implikacija;
9. *narušavanje jezičkog sklada*, odnosno ravnomjernosti do koje može doći usljed ponavljanja ili reduciranja riječi;
10. *narušavanje spleta dijalekatskih značenja*, odnosno zamjenu traženjem jednakovrijednih riječi u književnom jeziku;
11. *narušavanje značenja konvencionalnih i stručnih izraza*, što se, prema A. Bermanu, može smatrati manifestacijom etnocentrizma;
12. *brisanje jezičke intereferencije*, odnosno otklanjanje preplitanja različitih jezičkih razina, kao kad se neki dijalekatski izraz, ili u dijalektu prihvaćena tuđa riječ, zamjenjuje sinonimom iz leksike književnog jezika.

Mogućnost da se izbjegnu svi navedeni nedostaci pruža doslovno prevođenje za koje A. Berman, u duhu njemu svojstvenog razumijevanja samog postupka, kaže da je to strogo pridržavanje teksta koji se prevodi, uz ulaganje napora da prijevod bude vodič kroz književno djelo, što znači da će pružiti i nešto više od prevođenja značenja. "Naziv *doslovno prevođenje* se kod A. Bermana jasno razlikuje od njegove tradicijske upotrebe, jer je kod njega sasvim poseban i specifičan. *Doslovnost* koja se kod A. Bermana sastoji u pridržavanju teksta izvora, zajedno sa značajem prijevoda koji mu A. Berman pridaje u sklopu kulture cilja, upućuju na De Sosirove strukturalističke poglede na jezik"¹³ u kojima odgovarajuće mjesto imaju svi nivoi jezičkog znaka u sklopu jednoga složenog sistema.

Filozofska ishodišta kulturoloških teorija

Zanimanje A. Bermana za opće probleme prevođenja izvire iz uočavanja povezanosti strategije prevođenja s nekim filozofskim pogledima na književnu produkciju i njen značaj u međusobnim dodirima zajednica s obzirom na očuvanje autentičnih vrijednosti. Među akterima filozofske misli čiji globalni pogledi su mogli vršiti utjecaj na prevođenje, Jeremy Munday ističe Georga Steinera i njegovu *hermeneutiku*, Ezru Pounada i njegovo estetičko shvatanje o *davanju nove snage jeziku*, te Waltera Benjamina i njegove poglede na *čisti jezik*.

¹³ J. Munday, *Introducing ...*, str. 297.

Općepoznato je da hermeneutičko naučavanje započinje s njemačkim romantizmom u čijoj prethodnici je bio F. Schleiermacher, a da je u 20. stoljeću istaknut Martin Heideger.¹⁴ Međutim, mi ćemo obratiti pažnju samo vezama tog naučavanja s prevođenjem.

Prema mišljenju G. Steinera, vezu između filozofskih naučavanja i prevođenja poglavito čini hermeneutički pristup pisanome ili izgovornom jezičkom materijalu u sklopu kojeg se posebno odgovorno prenosi značenje.¹⁵ Kad o teoriji prevođenja govori kao o “teoriji prenošenja značenja”, G. Steiner je definiše kao metod naoružan čvrstom odlukom i hermeneutičkim pristupom u postavljanju plana da se zahvate svi oblici jednakovrijednosti značenja, odnosno sveobuhvatni sistem značenjskih ekvivalencija - ovo neodoljivo podsjeća na Jakobsonove sveobuhvatne *intersemiotičke preobaražaje (transmutation)* - te da se zahvate jednakovrijednosti značenja među različitim jezicima.¹⁶

Za razliku od drugih aktera, G. Steiner prevođenje ne smatra naukom, već egzaktnim umijećem s veoma preciznim “zgusnutim a nesistematizovanim zahtjevima”¹⁷ koje onaj ko se njime bavi treba ispuniti u radu. Na shvatanju tih zahtjeva G. Steiner zasniva svoje poglede koje naziva *hermeneutikom prevođenja*, poistovjećenom s ulogom tumačenja sveukupnog sistema u službi prenošenja značenja. Njegov hermeneutički pristup se sastoji iz četiri dijela, odnosno četiri posebna zahtjeva koje prevodilac treba ispuniti, a to su: *početno samopouzdanje, agresivnost, inkorporiranje i kompenziranje*.

Početno samopouzdanje je prvi uvjet jer se tu radi o poželjnoj prevodioc-čevoj uvjerenosti da je ispravno to što radi, da razumije poruku teksta koju je opravdano prenijeti u drugi jezik. *Agresivnost* je sklonost prevodioca da krene u akciju kako bi postigao nešto novo. Prevodilac s njom u nekom smislu ide u pohod, osvaja i nazad se vraća s onim što je osvojio. Prevođenje tu sliči rudniku u kojem je otpočelo kopanje a ulaz u njega ostaje kao trajan otvor na površini zemlje. *Inkorporiranje* je otjelovljavanje u jeziku cilju značenja koja prevodilac osvoji u tekstu izvoru, koja će na svoj način živjeti u jeziku cilju. *Inkorporiranje*

¹⁴ Više: R. Palmer, *Heremeneutics – Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heideger and Gadamer*, Northwestern University Press, Evanston, 1969.

¹⁵ George Steiner, *After Babel – Aspects of language and Translation*, 3rd edition, Oxford University Press, London, Oxford – New York, 1998., str. 249.

¹⁶ Ibid. str. 293-294.

¹⁷ Ibid. str. 311.

znači i da jezik cilj bude u stanju usvojiti prijevodom prenesena značenja.¹⁸ *Kompenziranje* je reciprocitet a u njemu se ogleda suština doslovnosti prijevoda. Prema viđenju G. Steinera, to treba biti temeljno obilježje prijevoda. G. Steiner posebno naglašava da hermeneutiku koju on zagovara, u koju se može imati pouzdanja, krasi uravnoteženost, konzistentnost i čvrsta odlučnost. Ona takva može teoriji prevođenja pomoći da se istrigne iz šaka onog što se naziva “sterilnim trojnim obrascem”, sačinjenim od *doslovnoga*, *slobodnoga* i *pouzdanog* prevođenja, koji je najduže vrijeme zauzimao centralnu poziciju u raspravama o prevođenju.¹⁹

Kad tvrdi da tačno razumijevanje i uvjerljiv prijevod mogu biti proizvod samo čvrstog prožimanja dvaju jezika, G. Steiner je uvjeren da prevodilac to može postići jedino izlaskom iz svoga *ja* i njegove skučenosti, da bi ušao u *nešto drugo* i okitio se ljepotama toga drugog, što on naziva *drugošću* (*otherness*), u kojoj se sastoji prava draž doslovnosti.²⁰ Da bi potkrijepio svoju tvrdnju, G. Steiner kao primjer navodi Ezru Pounda koji je s kineskoga jezika uspješno prevodio iako kineski jezik nije dobro znao, a to je mogao zahvaljujući *početnom samopouzdanju*, *agresivnosti* i pronalaženju u sebi predosjećanja da će u izvorniku naći nešto sebi “blisko”.²¹

Pošto je E. Pound pripadao vremenu teorija koje su poeziju kao književni rod nastojale definisati s filozofskog stanovišta, njega je živo zanimalo prožimanje različitih jezika, bilo u geografskim ili stvarnim fizičkim dodirima. Po prirodi sklon eksperimentisanju, E. Pound je tokom cijeloga stvaralačkog vijeka nastojao usavršavati svoje jezičko izražavanje. Za razliku od G. Steinera, čiju posebnu pažnju je privukao, a koji u svojim analizama prevođenja prednost daje značenju, E. Puond je u svojoj koncepciji *davanja nove snage jeziku* više pažnje obraćao ekstralingvističkim pojavama u jezičkom izrazu, kao što su ritam, forma interpunkcija i slično.²²

¹⁸ Postoje različite vrste usvajanja koje se kreću u rasponu između dva pola: potpunog *podomačivanja* novog značenja koje postaje vlastito jeziku cilju, ili suđenosti da značenje trajno bude tretirano kao strana riječ.

¹⁹ Ibid. str. 312-319.

²⁰ Ibid. str. 378.

²¹ Ibid. str. 381.

²² Ibid. str. 149.

Sklonost *eksperimentisanju* i *davanju nove snage jeziku* bilo je ono što je Ezra Pounda iz Amerike činilo bliskim Walteru Benjaminu iz Njemačke, autoru jedne od najreferentnijih rasprava iz filozofije književnog prevođenja,²³ u kojoj kaže da se uloga prijevoda ne sastoji iz pružanja čitaocima pomoći potrebne za razumijevanje poruke i obavještenja sadržanih u izvornom tekstu, već je ona mnogo važnija po tome što prijevod, ne samo da nakon nastanka živi uz izvornik, već izvorniku produžava život.²⁴

Prema W. Benjaminu, dobar prijevod izražava temeljni način i put međujezičke razmjene. Putem njega se jačaju duboko ukorijenjene a dobro skrivene veze među jezicima, koje se ne daju vidjeti sve dok prijevod s njih ne skine veo. To se ne postiže oponašanjem izvornika, već međusobnim usklađivanjem i usaglašavanjem dvaju različitih jezika. To pomaže proizvođenje *pravoga* i *čistog jezika* koji se javlja kao plod koegzistiranja i međusobnog dopunjavanja prijevodnog teksta i izvornika.

Da bi se do toga stiglo, put koji treba slijediti je *doslovno prenošenje* koje jeziku daje čistotu i sjaj. "Istinski prijevod je onaj koji je *providan*. Pošto ne voli zastiranje originala ni zamračivanje njegove svjetlosti, on *čistome jeziku* dopušta da do izražaja dođe koristeći sve što može kako bi snažnije osvijetlio izvorni tekst. Da bi se to postiglo, najdjelotvornije je doslovno prenošenje izraza, a to dokazuje da prevodilac treba veću pažnju obratiti riječima nego rečenicama."²⁵

Dakle, nije teško prepoznati da W. Benjamin zagovara *prevođenje retka za redak*, kakvo je u ranijim vremenima bilo praktikovano u prevođenju svetih knjiga. Isto tako, nije potreban veliki trud da se shvati kako Benjaminovo pozivanje ka *davanju strane naravi* prevedenom tekstu duguje F. Schleiermacheru i njegovim dobrim predviđanjima novih kretanja.

Kako god bilo, metodologija W. Benjaminina se, u krajnjem smislu, svodi na idealizovanu preciznost. Njegova specifična filozofska ideja o stvaranju *čistog*

²³ Radi se o članku *The Task of the Translator*. U izvorniku je to bio predgovor jednome Benjaminovom prijevodu s francuskog jezika, napisan još 1923., godine, koji se pročitao tek putem prijevoda na engleski jezik 1969. godine. Nama na raspolaganju stoji u sklopu citirane Venutijeve knjige *The Translation Studies Reader*, "Routledge", London – New York, 2000., str. 15-25.

²⁴ Prema L. Venuti, *The Translation ...*, str. 16.

²⁵ Ibid. str. 21.

jezika na osnovama interakcija i prožimanja jezika izvora i jezika cilja ostaje u sferi apstrakcije, po tome što je stvarnost, kao baza nadgradnji, ukorijenjena u strukturi i formi jezika a ne u načinu prevođenja.²⁶ Međutim, uprkos svemu, W. Benjamin je, zahvaljujući navedenom članku, vršio snažne utjecaje na postmodernistička razmatranja prevođenja ♦

CULTUROLOGICAL THEORIES OF TRANSLATION

Abstract

As an academic activity, translation is closely associated with many other academic disciplines. Whereas translation was most closely linked with linguistic studies in the classical period, and with comparative literary studies in the post-classical period, in our day it is most widely used in the context of comprehensive culturological studies. Just as translation contributes to the enrichment of culture, so to the same extent the demands of culture determine the trajectory and extent of translation activities. Culturological theories of translation are based on the philosophical teachings of George Steiner on hermeneutics, the aesthetic views of Ezra Pound on re-empowering language, and Walter Benjamin's distinctive views on pure language. A culturological approach to translation requires one to reject the view of the transparency of the translator, where the actor features merely as a neutral mediator between the two languages and cultures brought into contact by translation.

Literatura

- Annani, Muhammad, *Al-Tar\ama al-adabiyya bayn al-nazariyy wa al-tatbiq*, Lun\man, Al-Qahira, 1997.
- Benjamin, Walter: *The Task of the Translator*, (Objavljeno u: Laurenc Venuti, *The Translation Studies Reader*, "Routledge", London – New York, 2000., str. 15-25.
- Berman, Antoine: *Épreuve de l'Étranger – Culture et Traduction dans l'Allemagne Romantique*, Editions Gallimard, Paris, 1984.
- Berman, Antoine: *La Traduction Comm Épreuve de l'Étranger*, "Tekste", No. IV, Paris, 1985.

²⁶ J. Munday, *Introducing ...*, str. 70.

- Ivir, Vladimir: *Teorija i tehnika prevođenja*, Drugo izdanje, Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu, Novi sad, 1985.
- Levi, Jirži: *Umjetnost prevođenja*, Prijevod i predgovor Bogdan L. Dabić, Svjetlost, Sarajevo, 1982.
- Munday, Jeremy: *Introducing Translation Studies - Theoris and Applications*, "Routledge", London – New York, 2001.
- Palmer, R.: *Heremeneutics – Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heideger and Gadamer*, Northwestern University Press, Evanston, 1969.
- Schleiermacher, Fridrich: *On the Different Methods of Translating*, (Objavljeno u: R. Shulte – J. Biguenet, *Theories of Translation*, University of Chicago Press, Chicago – London, 1992., str. 36-54.
- Steiner, George: *After Babel – Aspects of language and Translation*, 3rd editon, Oxford University Press, London, Oxford – New York, 1998.
- Venuti, Laurenc: *The Translation Studies Reader*, "Routledge", London – New York, 2000.
- Venuti, Laurenc: *The Scandals of Translation – Towards an Ethics of Difference*, "Routledge", London – New York, 1998.
- Venuti, Laurenc: *Translator's Invisibility – Abistory of Translation*, "Routledge", London – New York, 1995.